

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

•

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

.

.....*Серія: Філологічні науки*

.....Випуск 160

•

STUDIA SEMASIOLOGICA

Кропивницький – 2017

ББК 81.2(3)

Н 34

Наукові записки. – Випуск 160. – Серія: Філологічні науки:
Studia semasiologica. – Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка,
2017. – 260 с.

ISBN 966-8089-24-3

Видання присвячене проблемам аналізу семантики мовних одиниць. Представлені у збірнику статті акцентують на питаннях, які постають при вивченні семантичної історії різних лексико-семантичних груп у словнику індоевропейської сім'ї мов, словотвірної семантики, семантики тексту, особливостей семантики діалектних слів.

Збірник адресовано науковим працівникам, викладачам, студентам філологічних факультетів та факультетів іноземних мов університетів.

Друкується за ухвалою Вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 22.06.2017 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1 . Семенюк О. А.	—	доктор філологічних наук, професор (головний редактор серії «Філологічні науки»)
2 . Ключек Г. Д.	—	доктор філологічних наук, професор (заступник головного редактора)
3 . Іліаді О. І.	—	доктор філологічних наук, професор (відпові- дальний редактор «Studia semasiologica»)
4 . Гурбанська А. І.	—	доктор філологічних наук, професор
5 . Ковтюх С. Л.	—	кандидат філологічних наук, професор
6 . Лучик В. В.	—	доктор філологічних наук, професор
7 . Манакін В. М.	—	доктор філологічних наук, професор
8 . Михида С. П.	—	доктор філологічних наук, професор
9 . Міщенко А. Л.	—	доктор філологічних наук, професор
10. Ожоган В. М.	—	доктор філологічних наук, професор
11. Панченко В. Є.	—	доктор філологічних наук, професор
12. Паращук В. Ю.	—	кандидат філологічних наук, професор
13. Перзекє А. Б.	—	доктор філологічних наук, професор
14. Поляруш О. Є.	—	кандидат філологічних наук, професор
15. Руснак І. Є.	—	доктор філологічних наук, професор
16. Білоус О. М.	—	кандидат філологічних наук, професор

ISBN 966-8089-24-3

© *Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка, 2017*

ІСТОРИКО-СЕМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ
ПОНЯТТЯ «WERGELD»/«ВИРА» У ГЕРМАНСЬКИХ ТА
ДАВНЬОРУСЬКІЙ МОВАХ

А. О. Федорова

Продовжуючи розвідку, розпочату циклом статей про правову термінологію архаїчного інституту кровної помсти [14; 15; 16], не можемо не взяти до уваги лексику на позначення поняття «wergeld»/«вира» у вокабулярії германських і слов'янських діалектів. Цей концепт уже був предметом досліджень насамперед істориків і лінгвістів [19]. Нас також цікавитиме мовознавчий ракурс розгляду цього поняття, а саме: 1) умови становлення юридичної семантики та її подальші історичні зміни у групі відповідних термінів; 2) виведення динамічних моделей семантики (ДМС), що відбивають основні етапи розвитку уявлень про поняття помсти як штрафу, покарання (підхід, який практично не застосовувався у мовознавчих студіях до лексики цієї ЛСГ).

I. Правові терміни на позначення поняття «wergeld» у германських мовах. Наведемо історико-лексикологічний матеріал, який допоможе чіткіше зрозуміти поняття кровної помсти як давнього правового інституту, що почав функціонувати ще у праїндоевропейську добу. В статутах ірландського права «Gríth Gablach и Urraisecht Bess» дається перелік благородних статутів. Одним із цих статутів є *aire échta* 'благородний кровної помсти'. В загальному розумінні певна особа була відповідальна за помсту представнику чужого *туату* за найменше злочиння, яке було здійснене щодо членів його племені. Вона (особа) повинна була очолити групу «месників» із п'яťох осіб, яким давався місячний термін для врегулювання конфлікту. Крім того, вона мала відповідати матеріально за будь-які вчинки, здійснені її «месниками» стосовно невинного. Якщо протягом місяця помста не була здій-

снена, то справу вважали закритою, і відшкодування за вбивство мало звичайний порядок, прийнятий у межах одного *туату* [20: 62–63]. Хронотопічно здійснення кровної помсти у давніх германців є подібним до її здійснення у давніх кельтів, коли певна відстрочка сприймалася як щось бажане [10: 133].

У давньому германському праві членів роду об'єднувало право кровної помсти і право відомщення. Але кровна помста поступово замінювалася викупом. У «Гуталазі» вбивця міг запропонувати викуп найближчому родичу загиблого лише через рік після вбивства. Тобто малося на увазі, що протягом року вбивця підлягав кровній помсті без права відкупу. Проте навіть і після цього періоду постраждалий міг ще два рази відмовитися від компенсації, тим самим пролонгуючи можливий період відомщення [9: 206]. Такий відкуп у правосвідомості давніх германців називався *wergeld*. Оскільки *wer* має значення 'людина', то *wergeld* буквально означає 'гроші за людину', тобто викуп за вбивство людини (зазвичай, викупом слугувала худоба) [6: 52; див. ще 8].

Отже, подібна лексика дає підстави запропонувати ДМС 'гроші за людину' → 'віра, штраф за вбивство', яка репрезентує становлення цього поняття у германських мовах. Ця модель представлена д.-англ. *wer(e)gild* 'платня, яка встановлюється за людину відповідно до її соціального становища' (пор. ще поняття близьке *wer-genga* 'незнайомиць, який шукає захисту в землі, до якої він прийшов') [21: 1206–1207], д.-фриз. *werield* і с.-в.-н. *wergelt* 'т. с.'. У цьому словотвірному-етимологічному гнізді трапляються лексеми з «економічним» значенням, які також перетинаються з лексичним наповненням розглядуваного концепту, пор., зокрема, норв., дат. *gild* 'борг', д.-англ. *un-gylde* 'неоплачений', с.-в.-н. *gülte* 'оброк, платіж, борг', а також д.-англ. *gielddan* 'платити' з прагерм. етимомом **geld-* 'платити, жертвувати', що сягає і.-е. **ghel-dh-* 'платити'. В. В. Левицький зауважує, що значення 'платити' розвинулося на основі значення 'жертвувати, приносити

жертву', що у свою чергу може виникати або на основі поняття 'різати', або на базі семантики 'палити, горіти' [7: 209–210]. В історико-семасіологічному відношенні семема 'платити' і 'жертвувати' комутабельні, тому смислова основа запропонованої ДМС видається прозорою, адже поняття кровної помсти вже несе у собі елемент жертвності, тобто *відплати жертвою* за смерть. Тому зовсім не випадково, що саме в цьому етимологічному гнізді сформовані лексеми на позначення *плати, відплати* (за злочин), *боргу* та *відкupu* (за людину). Див. наведений далі фактаж.

Близьку ситуацію репрезентує інша ДМС **'платити', 'компенсувати' → *'відкуп за людину', 'плата, ціна, штраф (за вбивство) як покарання' або 'платити' → 'ціна за людину'**. Зокрема, вона частково відбита в генетично тотожному д.-ісл. (д.-сканд.) *gjald* 'плата, компенсація', 'штраф', 'покарання, стягнення', 'податок' [25: 169]. У давнину в Ісландії поширеними були сюжети саг, де оспівувалися герої, що здійснювали кровну помсту і відплачували «кров'ю за кров», але у змісті саг пізнішої доби вже помітні серйозні зміни в юридичному побуті давніх ісландців, які за пролиту кров почали сплачувати *víru* (штраф), пор. уривок із тексту «Саги про Ньялу», датованої XIII ст.: «Síðan gerði Hrútur og mælti: «Fyrir víg Þorvalds geri eg tvö hundruð silfurs» – það þóttu þá vera góð manngjöld – «og skalt þú gjalda þegar bróðir og leysa vel af hendi», тобто «За убивство Торвальда я призначаю віру в дві сотні срібла, – це вважалося тоді гарною вірою, – і ця віра, брате, повинна бути зразу ж гарно сплачена» (переклад С. Д. Кацнельсона, В. П. Беркова, М. І. Стебліна-Каменського) [23].

Щодо інших утворень, які належать до розглядуваного етимологічного гнізда:

д.-ісл. *gildi* (*gjalda*) 'плата (за щось)', 'податок, обов'язок платити податок', 'відшкодування', 'компенсація', 'покарання, розплата (за гріхи, злочин)', 'ціна'; а також 'банкет, урочистий обід', 'гільдія, цех' (часто вживається у складних словах *skatt-gildi*

‘податок, збір’, ‘плата за рахунком (пряме і перен. значення)’, *skulda-gildi* ‘плата боргів’) [13: 237];

норв. *gjeld* I ‘борг’, *stå i gjeld* ‘бути у боргу по відношенню до когось’, ‘бути зобов’язаним комусь’, *gjeldbundet* ‘пов’язаний боргами’, *gjeldfri* ‘вільний від боргів’, *gjælde* I ‘мати силу, діяти (про закон)’ та ін. і *gjælde* II заст. ‘платити, виплачувати’ [2: 307];

дат. *gæld* (в інших словниках трапляється інше написання; див. вище) ‘борг’, *gældbetyngt* ‘обтяжений боргами’, *den gældende lov* ‘діючий закон’, *gældsafvikling* ‘ліквідація заборгованості’ [1: 248–249].

Отже, стрижневою семемою тут є ‘борг’, що не дивно з огляду на специфіку розглядуваного інституту кровної помсти, де боргом є пролита кров члена роду. Тут же згадаємо д.-англ. лексему *scyld* ‘провина, вина, усвідомлення провини’, ‘борг, боргове зобов’язання’, ‘збори, податки’, *scyld-hæta* ‘той, хто вимагає борг’, ‘бейліф, судовий пристав, судовий виконавець’ та ін. Ця лексема має розгалужену систему похідних у різних мовах, де семемі ‘борг’, ‘вина, проступок’ [21: 846–847] так само мають характер стрижневих (докладніше див. [17; 18], де це поняття розглянуто в контексті історико-семасіологічного аналізу германських лексем на позначення поняття «провина» у германських мовах).

Таким чином, можна констатувати дотичність понять «відкуп (= відплата)» (і «борг» у пізнішому слововживанні) та «провина», сконцентрованих у системі значень рефлексів прагерм. **geld-*.

Типологічно зроблені висновки підтверджуються термінами з іншою етимологією. Так, наприклад, замість *wergelt* у д.-сканд. правових текстах вживається *manbót*, і це, за словами Мауріціо Лупоя, свідчення «неоднорідності германських народів, їхньої неоднорідності та вирізненості одного з-поміж одного, їхнього конгломерату» [22], і це попри їхню начебто формальну «з’єднаність» системою германського права. Хоча у мові права ранньоніовангліїського періоду також знаходимо лексему *manbote* як

позначення плати, яку віддавали сюзерену (крупному феодалу) за втрату людини (за часів феодалізму) [24: 409]. Можливо, ця лексема в мові права давньої Англії мала специфічне термінологічне вживання (адже загальним позначенням плати за скоєний злочин було *wergelt*), і вона функціонувала з X по XIII ст.

Тут доречно згадати відомий приклад із Wulfstan II: «and, se ðe to gelome þæt unriht begange, gylde mid Englum swa wer, swa wite, and on Dena lage *lahslite* «...» = «і він, хто під променями сонця вчиняє цей злочин, повинен заплатити в Англії віру (*weregild*) або штраф, а в Датському (the Danelaw) праві – *lahslit*» [22], який показує, що ще однією лексемою на позначення поняття «віра» у германському праві була лексема *lahslit*, хоча насправді це слово вживалося у значенні ‘порушення закону’ загалом [21: 616].

II. Правовий термін на позначення поняття віра у давньоруській мові. Структуру цього поняття можна представити у вигляді ДМС ‘чоловік’ → ‘плата, відкуп за чоловіка’. У слов’янській правовій традиції також існувало поняття відплати за скоєний злочин, що виражалося д.-рус. лексемою **вира**. Вже у X ст., при св. Володимирі, згадується про *виру* чи грошовий відкуп за вбивство [4: IV]. М. Я. Брицин показав особливості вживання слова **вира** у давнину: «Спочатку це слово з’явилося у мові новгородських словен, що перебували у тісному зв’язку з германськими племенами, варягами, серед яких стягування «вергельду» було дуже поширеним засобом збагачення» [3].

Для уявлення специфіки цього поняття наведемо його лексичні маркери. В «Етимологічному словнику української мови» згадуються історизми *віра* ‘штраф за вбивство’ (XV ст.), *віра* ‘т. с.’, *вирати* ‘збирати податки’, д.-рус. **вира**, **вирьнага** ‘т. с.’, **вирьникъ** ‘той, хто стягує віру’. Як відзначають автори ЕСУМ, це слово здебільшого вважається запозиченням з германських мов (пор. перший компонент д.-англ. *wer(e)geld*, про який див. вище).

Але існує також припущення М. Р. Фасмера про праслов'янське походження цієї лексеми. Зокрема, йдеться про рефлекс псл. **vira* 'штраф за вбивство чоловіка' ~ **virǫ* 'чоловік', генетично тотожний лит. *vūras* 'чоловік', прус. *würs* 'т. с.', а також д.-ісл. *verr*, авест. *vīra-*, д.-інд. *vīrās* 'чоловік, герой', *vāiram* 'віра', 'ворожнеча' та ін. [13а (1: 318–319); 3а (1: 379)]. Тобто існують підстави вважати д.-рус. **вира** питомо слов'янським словом і припускати, що це поняття розвивалося шляхом, який можна представити у вигляді семантичного зрушення 'чоловік' → 'плата, відкуп за чоловіка'. Пор. ще думку М. Я. Брицина про те, що загальнослов'янський характер терміна **вира** не підлягає сумніву. Як аргумент дослідник наводить одне зі значень слова **вира** 'провина', 'проступок', «яке також можна зустріти в діалектах, а також у давніх пам'ятках сербського права» [3].

В «Руській Правді» поняття «віра» неодноразово згадується як грошова пеня за вбивство людини, що є однією з форм композиції, пор.: **вира** 'пеня грошова за вбивство людини' [12: 11], **дикая вира** 'ціна за голову вбитого невідомим вбивцею', тобто платити треба було невинним людям, які впізнають тіло вбитого (**дикий** – щось невизначене, невідоме, віддалене від загального порядку речей, дивно) [12: 14]. Один із дослідників зауважує, що «назва *віри дикої* пішла не від слов'янського *дивий* чи *дикий*, а від гр. *δίω*, яке, за Шревеллієвим лексиконом, означає *іасію*, *deiicio* 'кидаю', 'навалюю', що певною мірою відповідає пені за знайдене покинутим тіло». І. Беляев зазначає, що «*дикою вірою* називалася а) пеня за вбивство, яке було вчинене під час розбійницького нападу, або коли вбивця чітко не визначений, або ж коли община не хоче його видавати; б) пеня за вбивство, яке було скоєне під час сварки; в) віра за вбивство, яке було скоєне під час бенкету явно, а не потай». Відмінний характер *дикої віри* полягав у тому, що її платив не сам вбивця, а вся община, верв, до якої належав убивця [11: 276, 278].

Загалом, за словами В'яч. Вс. Іванова та В. М. Топорова, компенсація (викуп) виражалася такими поняттями, як **мъзда**, **цѣна**, **вира**, пор.: **оже ли себе не можетъ мьстити, то взяти ємоу за обидуоу 3 гривнѣ, а лѣтцю мъзда** (у короткій редакції «Руської Правди»); **А мъзды єму нарецающеся на всяко лѣто 3 шлязи предъ послухоумъ, и тако скончавшю єму цѣну, да отпуцається свободен** (у «Судебнику» царя Костянтина); **Володимер же ѿверг виры нача казнити разбоиники** (у «Повісті временних літ»). Але загалом у слов'янському праві можливі були такі випадки, де рівновага відновлювалася шляхом легалізації скоєного [5: 20–21]. Тож, поряд із лексемою **вира** у слов'янській традиції функціонували також лексеми **мъзда** і **цѣна** на позначення викупу, компенсації за вчинений злочин.

У слов'янській традиції право кровної помсти надавалося тільки одному з родичів загиблого, цілий рід одночасно участі у помсті не брав (можливо, за часів «Руської Правди» рід перебував уже у стані розпаду). Зазначається, що «обидва інститути (інститут кровної помсти та грошової компенсації за скоєне вбивство) історично первісні й обидва сягають глибокої давнини, з'являються разом ще у найдавніших пам'ятках права й тільки подумки можуть бути відділені одне від одного, як попередне й наступне». Право помсти належало родичам загиблого за законом, а якщо родичі відмовлялися від цього права, в цьому разі влада встановлювала «таксу» злочинцю за відкуп від скоєного. За часів давньої Русі (принаймні, за часів Ярослава) не було, здається, чітких переконань у пануванні кровної помсти як «священного неодмінного обов'язку родичів убитого», хоча абсолютно не виключено, що такий звичай панував у глибокій давнині і далеко після цього, адже навіть у XV ст. зустрічаємо такі приклади у пам'ятках, як, наприклад, «вбивця виданий головою меснику ... для страти», «месник повинен неодмінно убити вбивцю», тобто «маємо справу з кровною помстою і з заміною її головництвом (рос. *головничество*,

головщина, головизна ‘грошовий викуп, який виплачувався вбивцею (головником) родичам убитого’); з’являються ще свідоцтва братньої помсти: «Ярополк був навмисно вбитий Володимиром за те, що сам убив Олега» [11: 20–22].

Свідчення інших індоевропейських народів доводять, що найбільш архаїчною формою композиції (тобто припинення кровної помсти) є компенсація людьми чи худобою, а пізніше пропонується грошовий відкуп (віра). Компенсація людьми зафіксована вже у хеттських законах [tá-k-ku LU-an n]a-aš-ma SAL-an š[u-u]l-l[a-a]n-n[a-a]z ku-iš-ki ku-en-zi [a-pu-un ar-nu-z]i U 4 SAG. DU pa-a-i LU-na-ku SAL-na-ku [pár-na-aš-še-e-a] šu-wa-a-iz-zi (1.1–3). Переклад: «Якщо хтось уб’є чоловіка або жінку у сварці, то поховає його і дасть чотирьох людей, чоловіків чи жінок, і свій маєток як застава». В. Е. Орел зауважує, що компенсацію людиною можна знайти також і в осетин (але у трансформованому вигляді, де компенсацію пов’язують із подружніми відносинами). Осетинське звичаєве право передбачає можливість видачі дівчини заміж за її кровного ворога (дівчина у цьому разі називалася *cyty kuzg* ‘дівчина на честі’). В осетин кровна помста пов’язувалася також із викраденням худоби, яка посідала значне місце в осетинському побуті XIX ст. і в нартівському епосі (викрадення худоби у нартівської сім’ї Бората слугує мотивом кровної помсти) [10: 134].

Розгляд дібраного матеріалу засвідчує, що германська та пов’язана з нею слов’янська термінологічні традиції оперують широким спектром лексем на позначення штрафу, плати, відкупу (*віри*) як способу уникнення кровної помсти. У суспільному, культурологічному, історичному, філософському смислах спостереження дають підстави говорити про те, що давні народи намагалися поступово звільнитися від укоріненої у свідомості людей давнини традиції кровної помсти, що давало широку палітру термінів на позначення компенсації, викупу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Большой датско-русский словарь / Н. И. Крымова, А. Я. Эмзина, А. С. Новакович. – М. : Живой язык, 2000. – 896 с.

2. Большой немецко-русский словарь / [сост. Е. И. Лепинг, Н. П. Страхова, Н. И. Филичева и др.]. – М. : Русский язык, 1980. – 760 с.

3. Брицын М. А. Юридическая терминология в восточнославянской письменности до XV века : Автореф. дис. ... д-ра филол. наук / М. А. Брицын. – Хмельницкий, 1967. – 19 с.

За. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.

4. Законы Великого Князя Иоанна Василиевича и Судебник Царя и Великого Князя Иоанна Василиевича с дополнительными указами / [изд. Комиссии печатания госуд. грамот и договоров, состоящей при Московском Главном архиве Мин-ва иностр. дел]. – М. : Синодальная типография, 1878. – 111 с.

5. Иванов Вяч. Вс. Древнее славянское право: архаичные мифопоэтические основы и источники в свете языка / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров // Формирование раннефеодальных славянских народностей / [отв. ред. В. Д. Королюк]. – М. : Наука, 1981. – С. 10–31.

6. Левицкий В. В. Семантические и фонетические связи в лексике индоевропейского праязыка. Опыт количественного анализа этимологического словаря / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2008. – 232 с.

7. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2010. – Т. I. – 616 с.

8. Левицкий В. В. Основы германистики / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2008. – 528 с.

9. Никольский С. Л. Наследование и кровная месть (по материалам раннесредневековой Скандинавии) / С. Л. Никольский // Восточная Европа в исторической ретроспективе. К 80-летию В. Т. Пашуто / [под ред. Т. Н. Джаксон и Е. А. Мельниковой]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 202–208.

10. Орел В. Э. Об одном институте индоевропейского права. Опыт лингвистического комментария / В. Э. Орел // Вестник древней истории. – 1986. – №. 1. – С. 130–144.

11. Правда Русская II. Комментарии / [под ред. Б. Д. Грекова]. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1947. – 862 с.

12. Правда Русская или Законы Великих Князей Ярослава Владимировича и Владимира Всеволодовича Мономаха (с приложением древнего наречия и слога и с объяснением слов и названий из употребления вышедших). – [Б. м.] : Типогр. Святейшего Правительствующего Синода, 1792. – 138 с.

13. *Стеблин-Каменский М. И.* Древнеисландский язык : Изд. 2-е, испр. / М. И. Стеблин-Каменский. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 288 с.

13а. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / Макс Фасмер; [пер. с нем. и доп. чл.-кор. АН СССР О. Н. Трубачева; под ред. и с предисл. проф. Б. А. Ларина]. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Прогресс, 1987–1988. – Т. I–IV.

14. *Федорова А. О.* Про джерела лексем зі значенням «(кровна) помста» у германських, слов'янських та іранських мовах (історико-семасіологічний етюд) / А. О. Федорова // Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. праць. – Чернівці : РОДОВІД, 2014. – Вип. 708–709: Германська філологія. – С. 154–159.

15. *Федорова А. О.* Про джерела лексем зі значенням «(кровна) помста» у германських та слов'янських мовах (історико-семасіологічний етюд) / А. О. Федорова // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): Folia linguistica comparativa. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 133. – С. 128–145.

16. *Федорова А. О.* Про джерела лексем зі значенням «(кровна) помста» у германських, слов'янських та іранських мовах (історико-семасіологічний етюд). II / А. О. Федорова // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 129. – С. 225–230.

17. Федорова А. О. Архаїчні правові терміни та позначення провини у германських та слов'янських мовах / А. О. Федорова // Науковий збірник Київського університету імені Бориса Грінченка «STUDIA PHILOLOGICA». – К. : Видавництво, 2015. – Вип. 5. – С. 62–67.

18. Федорова А. О. До історії семантики кількох германських та іранських архаїчних правових термінів на позначення провини / А. О. Федорова // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Серія «Філологічні науки (Мовознавство)». Зб. наук. праць. – Дрогобич, 2016. – Вип. № 6. – С. 197–199.

19. Чащина Е. А. Терминология судебных пошлин в русском языке XV–XVII вв. / Е. А. Чащина // Вестник ТГУ. – 2008. – Вып. 1 (57). – С. 139–142.

20. Шкунаев С. В. Община и общество западных кельтов / С. В. Шкунаев. – М. : Наука, 1989. – 192 с.

21. Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary based on the manuscript collections of the late / J. Bosworth // [supplement by T. Northcote Toller]. – London ; Oxford : at the Clarendon Press, Oxford University Press, 1955. – 1302 p.

22. Miglio V. Old Norse and Old English Language Contact: Scandinavian Legal Terminology in Anglo-Saxon Laws / V. Miglio // Nordicum-Mediterraneum. Icelandic E-Journal of Nordic and Mediterranean Studies. – Vol. 5, no. 1. – 2010 : Електронний ресурс [Режим доступу – <http://nome.unak.is/nm-marzo-2012/5-1x/11-articles51/57-old-norse-and-old-english-language-contact-scandinavian-legal-terminology-in-anglo-saxon-laws17>].

23. Norræn Dýrð (Северная Слава): Електронний ресурс [Режим доступу – <http://norse.ulver.com/src/isl/njala/is.html>].

24. Shipley J. T. Dictionary of Early English / J. T. Shipley. – NY. : Philosophical Library, 1955. – 753 p.

25. *Vries de J.* Altnordisches Etymologisches Wörterbuch / J. de Vries. – Leiden : E. J. Brill, 1977. – 689 S.

*Историко-семасиологический аспект развития понятия
«Wergeld»/«вира» в германских и древнерусском языках*

В статье с позиций истории языка проанализирована лексика, обозначающая понятие «wergeld»/«вира» в германских и древнерусском языках на индоевропейском фоне. В германском праве выделяются несколько лексем для терминологического выражения понятия, эквивалентного древнерусскому **вира**: *wergeld*, *manbót*, *lahslit*. В терминологическом словаре славянского права представлены лексемы **вира**, **дикая вира**, рус. *головничество* наряду с **мзда** и **цѣна**. Все слова рассматриваются в соответствии с методикой сравнительно-исторического языкознания, исторической семасиологии. С учетом имеющегося материала выводятся модели семантики, показывающие динамику и вектор развития терминологического значения указанных лексических единиц в диахронии.

Ключевые слова: вира, откуп, отплата, лексема, этимон.

*Historic and Semasiological Aspects of the Development of the Notion
«Wergeld»/«Bupa» in the Germanic and Old Russian Languages*

In this scientific article it was historically viewed and analyzed on the lexical level the notion of «wergeld»/«вира» in the Germanic and Old Russian languages that was backed up by separate facts of other Indo-European peoples. Several lexemes to the designation of the notion **вира** are distinguished in the Germanic law – *wergeld*, *manbót*, *lahslit*. And in the Slavonic law we have such lexemes as **вира**, **дикая вира**, *головничество* together with **мзда** and **цѣна**. All the lexemes are analyzed according to the methods of Comparative-Historical Linguistics, Historical Semasiology. On the basis of the researched material dynamic semantic models are deduced that show the dynamics of the development of the lexical semantics of the analyzed notions in the diachrony.

Key words: wergild, ransom, retaliation, lexeme, etymon.

ЗМІСТ

СЕМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЕТИМОЛОГІЧНИХ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	3
<i>Илиади А. И.</i> Этимологические заметки по славянской лексике. 65–77.....	3
<i>Илиади А. И.</i> Праславянские архаизмы в словаре украинских говоров Нижнего Поднепровья.....	26
<i>Иваненко А. В.</i> ΘΕΟΔΟΣΙΑ.....	46
<i>Коротка І. М.</i> До семантики рефлексів і.-е. *tēu-, *təu-, *teuə-, *tūō-, ‘набрякати, надуватися’ у германських, слов’янських та балтійських мовах. II.....	71
<i>Мікіна О. Г.</i> Доказова семасіологія.....	88
<i>Федорова А. О.</i> Історико-семасіологічний аспект розвитку поняття «wergeld»/«вира» у германських та давньоруській мовах.....	101
<i>Чернявська О. В.</i> Структурно-семантичні особливості давньоанглійських термінів на позначення суду й учасників судового процесу.....	113
СЛОВОТВІРНА СЕМАНТИКА СЛОВ’ЯНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ. СЕМАНТИКА ТЕКСТУ.....	133
<i>Демешко І. М.</i> Принципи опису словотвірної семантики віддієслівних дериватів в українській мові.....	133
<i>Жигора І. В.</i> Формули-замовляння у слов’янських заговорах як складники обрядового тексту поховання й концепція І. Огієнка.....	146
<i>Кіндей Л. Г.</i> Етюди зі слов’янського словотворення: із додатків до деяких суфіксальних моделей.....	164
<i>Стецюк Р. І.</i> Терміни на позначення свідків і свідчення у процесуальному праві Гетьманщини.....	177

STUDIA SEMASIOLOGICA

«Наукові записки. Серія: Філологічні науки»
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
внесені до переліку наукових фахових видань, у яких можуть
публікуватися
результати дисертаційних досліджень
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.07.2014 р. №793)

Випуск 160
Літературний редактор: Громко Т. В.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15525-4097Р від 22.06.2009 р.
«Наукові записки. Серія: Філологічні науки»

Підписано до друку 30.06.2017. Формат 60x841/16. Папір офсет.
Друк різнограф. Ум.др.арк.10,8. Наклад 300. Зам. № 8690.

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1
Тел.: (0522)28 59 84
Факс.: (0522)28 85 44
E-Mail.: mails@kspu.kr.ua